

La Surselva – la traversala dil luf

Quater dils tschun lufs giuvens dil Calanda han bandunau lur triep

■ (anr/hh) La Surselva para d'esser daventada ina impurtanta traversala dil luf. Quei constatescha igl Uffeci per catscha e pesca dil cantun Grischun. Medemamein ha el indezis ch'ei ha danovamein dau cagneuls-luf al Calanda. La primavera vargada ha ei dau moviment egl empren triep da lufs al Calanda. Silmeins quater dils tschun animals naschi igl onn vargau han bandunau lur famiglia. Ina part da quels viadis naturalis ch'els lufs fan alla tscherca da novs spazis da viver han saviu vegnir documentai. In dils lufs ei danovamein returnaus el triep al Calanda.

Dalla Surselva siadora

La femella F07 ed il mascial M30 ein ils fundaturs dalla emprema famiglia da lufs en Svizra. Tschun dils animals observai han saviu vegnir analisai geneticamein sco mascals. Els portan las numeras M33, M34, M36, M37 ed M38. Igl animal giuven M38 ha fatg il pli liung viadi naven dil Calanda. Sia preschientscha ei vegnida documentada ils 23 d'avrel a Mustér ed ils 4 da matg a Biel el Goms. Apparentamein eis el returnaus pli tard en Surselva nua ch'el ei collidau ils 17 da matg cun in auto denter Mustér e Sumvitg. Tier quei accident ei il luf vegnius blessaus. Ina tscherca dalla survigilanza da catscha ei restada senza success. «Tenor observaziuns dil davos temps eis ei pusseivel ch'el ha surviviu igl accident», scriva igl Uffeci per catscha e pesca dil cantun Grischun en ina comunicaziun als mieds da massa.

In ulteriur luf el Goms

In ulteriur luf giuven – il M34 – ei ve-

La Surselva para d'esser daventada la via dils lufs dil Calanda el Goms ed anavos.

gnius documentaus il schaner geneticamein el territori dil Calanda. Sco quei ch'igl uffeci constatescha ei quei luf medemamein serendius el Goms. Cheu eis el vegnius constataus geneticamein ils 2 e 7 da zercladur. «La traversala Goms-Furca-Alpsu-Surselva para d'esser ina impurtanta lingia da colligiaziun dils lufs», scriva igl uffeci. Il luf giuven M36 ch'ei setenius si el territori da Flem ei serendius en direziun Val dil Rein posteriur. Da quei luf dat ei neginas indica-

ziuns actualas. Suenten in cuort excuors ella part su dalla Surselva – el contuorn da Schlans – ei il luf giuven M33 returnaus el territori da ses geniturs al Calanda. Cheu ha saviu vegnir registrau emprovas geneticas dad el e dalla femella F07. Digl animal giuven M37 dispona igl Uffeci da catscha e pesca dil cantun Grischun d'ina suletta registraziun genetica el territori dil Calanda. Quella date-scha dils 6 da schaner da quest onn. Il mument san ins buca schebein il M37 ha

bandunau il territori ni sch'el sesanfla vivon el contuorn da ses geniturs.

Danovamein cagneuls

La survigilanza dalla selvaschina dil cantun Grischun ha indezis ch'ei savess danovamein haver dau cagneuls al Calanda. Il mument sappi ella denton buca far indicaziuns exactas davant in eventual diember d'animals giuvens. Singuls cagneuls han saviu vegnir fotografai. Igl uffeci desista da far indicaziuns davant il

spazi da viver exact dil triep da lufs. «La moda e maniera da bandunar la famiglia e la reproducziun actuala confirman la biologia dil luf. Ils lufs giuvens bandunan il triep en ina vegliadetgna da 10 entochen 22 meins, mintgaton era pli tard. La purschida da vivonda quantitativa ei decisiva pil diember da lufs en in territori», scriva igl Uffeci per catscha e pesca dil cantun Grischun. Quei mument ch'els geniturs han novs vegnentsuenter, emigreschan ils lufs giuvens.

Nuorsas scarpadas

Ultra digl accident da miez matg d'in luf cun in auto sisum la Surselva ei la preschientscha digl animal da rapina grond vegnida registrada en Surselva cun ulteriurs eveniments. Pliras gadas ha il luf numnadamein scarpau animals selvadis – oravontut cavreuls. Il matg ha el era scarpau pliras nuorsas sin intschess dalla vischnaunca da Sumvitg. Il luf ch'ei setenius si sisum la Surselva ha saviu vegnir observaus differentas gadas, era duront il di. Dapi 1995 arrivau adina dapli lufs dall'Italia ellas Alps svizras e dapi igl onn 2000 ei quei animal era in hosp pli u meins regular dil cantun Grischun. Plirs onns ha in luf viviu el territori da Schlans, Breil, Andiast e Vuorz, denton senza curdar specialme in egl e caschunar gronds donns vid ils animals da casa. Ils experts ein perschuidi ch'il luf sederasa vinavon e ch'el vegn ad esser egl avegnir ina part integrala dalla selvaschina els cantuns da muntogna dalla Svizra. Oravontut per l'agricultura ha ei num prender mesiras per impedir donns, surtut vid ils animals manedels.

Paula ei sgulada... ed ha rut ina comba

■ (anr/abc) 26 produziuns en 26 loghens ein planisadas. A Turity e contuorn ed a Cuera ein els stai, medemamein ella Bergaglia ed ell'Engiadina. Era la presentaziun ad Arosa ei gartegiada cumpleinamein. La turnea da «Paula flietg» ei buc interrutta, mo influenzada damai ch'il vehichel ha rut in misiel. Els ein sin viadi cun in fideivel vehichel tgietschen dall'annada 1964. La davosa fin d'jamna ei la gruppa «Paula flietg» vegnida en Surselva. Ed els ein era arrivai en Surselva, dano a Vrin. Igl auto che teidla sil num «Nonna», la tatta co-tschna cul motor ha buca dumignau il viadi. Sin via dad Arosa a Vrin ha ella rut ina comba, respectiv in misiel d'in ischel. La produziun preveda entadem la Lumnezia ha la squadra perquei stuiu annullar a cuorta vesta. La sonda a Val S. Pieder e la dumengia suentermiezgi a Sagogn ha la

truppa da «Paula flietg» saviu surmuntar igl incap cun transportar la «Nonna» sin in carr annex.

Pumpiers ein fideivels ed obedeivels

A Sagogn han ins saviu nuot da quei e la bialaura haveva carmalau ina massa aspectaturs sil Plaz Sutprei. Era duront la produziun han ins s'encurschiu nuot d'in incap, e ch'igl auto tgietschen da pumpiers duess haver rut in misiel ha negin vuliu crer. Alla fin dalla produziun ei quei vegniu communicau culla supplica da sustener la reparatura. Ins ha supponiu ch'ei s'audi tier l'inscenaziun. Era sch'igl ei in incap che videnta la squadra da «Paula flietg» laian Sara Francesca Hermann, Roberto Chiriatti, Jan Pezzali e Martina Rüegg buca luc, els ston cuntinuar lur turnea. A Sagogn ein els lu era sepresentai sco sche nuot fuss schabegiau. Ils quater acturs ed

artists da via ein arrivai sil Plaz Cadruvi cull'intenziun da divertir il publicum. E gliez ei gartegiav cumpleinamein. Il plaz ch'ei staus serraus per vehichels era endrizzaus sco ustria el liber. La fin'aura da stad ha dau tempr da vacanzas cun biala culissa, sulegl splendoront e vent dalla sera. Strusch arrivai han ils quater galiots stizzau in fiug. Ed in pumpier, «Il Niev», ei ius a piarder, morts en survetsch, sco ses collegas han supponiu. Duront ch'els ein vidlunder da plirar per el cumpara il spariu sauns e taffers, cun monda buca pli perfetga, e semetta senza s'entarder en retscha. El ei «Il Niev», ses collegas ein La Comandante culla pipa en bucca, Luigi, il substitut, La Mart ch'ei mintgaton empau permalada. Igl ei ina squadra da pumpiers che sedat tutta breigia pusseivla da stizzar fiugs. Mo ch'els han empau breigias da prender la scala giu dil tetg digl au-

to. Inschignus ein els buc exnum culs uders ed utensils da stizzar. Mo els lavuran cun nungetga premura, els ein fideivels, obedeivels ed els han ina disciplina da fier.

En ina scena duess Il Niev far notizias. Enstagl da nudar ils camonds notescha el quei ch'el duvrass: tschaguolas e «pomodori» per cuschinar. Sper la Nonna ei la Comandante la persuna che diregia tut, che sesprova da far quei. La Comandante enquera il fiug, ed ella ha certas fleivlezijs. Ella dat curios camonds, cun accordeon, ghitara e bia savida dil fatg. Il publicum ha il gaudi da mirar ils cumediants ed a lezs gartegia ei d'involer lur aspectaturs. Tier «Paula flietg» sgolan ils acturs quasi davon ed entuorn igl auto, empau caotic, e tuttina ordinau, cugl uder, culla sprezza da stizzar, cun scala ed utensils. Ils quater protagonisti en lur uniformas ein buca propi perina nua ch'els han da cuorer.

Denteren stezzan els culla ritmica dils instruments, schizun d'ina tuba. Ils instruments vegnan en acziun discret, mo virtuos. La fontauna sin Plaz Cadruvi a Sagogn ha la truppa dil reminent buca saviu stizzar. La truppa era sepreparada superbein per quella missiun, els fuvan denton empau paucs ed il grond publicum era enta peis ad els. Cunzun maunca ad els momentar il slontsch dalla «Nonna». Il Jeep tgietschen dall'annada 1964 cul misiel rut. Egl entir Grischun, sur munts e vals, ellas valladas dil sid ed el Tessin cuntinuan els ussa tuttina lur viadi. Da tutt'aura, senza tun e cametg. Ins spera che la «Nonna» seigi prest pinada e che «Paula flietg» sappi cuntinuar sia turnea a Bravuogn, Savognin, Stierva, Tenna e vinavon encunter sid ed anavos.

Dapli informaziuns sut www.paulaflietg.ch

Il publicum a Sagogn ha sentiu nuot digl incap. Ils artists sin via Sara Francesca Hermann, Roberto Chiriatti, Jan Pezzali e Martina Rüegg ein vidlunder da stizzar fiugs egl entir Grischun, els van sur munts e vals cugl oldtimer da 1964 che ha «rut ina comba».

FOTO A. BEELI

Igl ei da star mal per ella: Enstagl da saver carrar senza sur munts e vals sto la «Nonna» pil mument seschar transportar d'in liug a l'auter cun in carr annex. Il misiel niev ei empustaus.

FOTO A. POLTERA